

Rotterdamse
Raad voor ro
Kunst & S
Cultuur r

Naar een stadsmuseum
voor Rotterdam

Naar een stadsmuseum voor Rotterdam

Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur

Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur
Maart 2010

Inleiding

Het Historisch Museum Rotterdam wil zich omvormen tot stadsmuseum. Dit voornemen is door de gemeenteraad van Rotterdam al enkele keren bij motie krachtig ondersteund. Er zijn enkele locaties voor het nieuwe museum aan de orde geweest. Het locatie-onderzoek is echter recent beëindigd; Burgemeester en Wethouders hebben besloten de besluitvorming over een stadsmuseum op te schorten tot op z'n vroegst het jaar 2012. Dit gelet op de kosten van een nieuw museumgebouw en de actuele financiële situatie van de gemeente.

De Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur acht omvorming van het huidige museum tot stadsmuseum van groot belang voor de stad. De Raad stelt voor om niet tot 2012 te wachten, maar de planvorming onverwijld ter hand te nemen. Hij hoopt, dat het voornemen om te komen tot een stadsmuseum in het nieuwe collegeprogramma wordt vastgelegd en dat de betrokken gemeentelijke diensten samen met de museumorganisatie onverwijld tot planontwikkeling overgaan. Daarbij in ogenschouw nemend, dat het in Nederland vijf tot tien jaar duurt, vaak langer, voordat een nieuw museum kan worden geopend. (Het Schielandshuis sloot in 1975 voor restauratie en ging pas in 1986 weer open als historisch museum.) De actuele financiële problematiek is geen onvermijdelijk argument voor een beslissing om wel of niet door te gaan met de planontwikkeling, terwijl inhoudelijke argumenten de transformatie naar een stadsmuseum sterk ondersteunen. Daar komt bij, dat een museum veel meer is dan een gebouw: het is ook een collectie en een deskundige staf. Veranderingen in de opbouw van de collectie en de samenstelling van de staf heeft eveneens veel tijd nodig, reden te meer om een ontwikkeling richting stadsmuseum nu reeds een positieve stimulans te geven.

Wat is een stadsmuseum anders dan het huidige museum?

Het Historisch Museum Rotterdam wil zich omvormen tot stadsmuseum. Er zijn twee manieren om naar deze verandering te kijken: als een breuk met het verleden of als een natuurlijke ontwikkeling. Beide benaderingen vullen elkaar aan. In welke zin zou een stadsmuseum een breuk met het verleden zijn? Welnu, een historisch museum gaat uit van het verleden als een opeenvolging van momenten in de geschiedenis van een stad. Sommige van die momenten zijn in de loop der tijd belangrijker geworden dan andere. De waardebeoordeling is sterk gebaseerd op wat deskundigen, historici van belang vinden en vinden. Een historisch museum presenteert als het ware de 'hoogtepunten' uit de geschiedenis van een stad, betrekkelijk los van het heden, maar vanuit het historische verhaal dat in de loop van eeuwen in de stad is opgebouwd. Een stadsmuseum daarentegen kijkt vanuit het heden naar de geschiedenis. Wat van belang is uit het verleden wordt beredeneerd vanuit actuele vraagstukken. Een stadsmuseum is een veel dynamischer instelling.

Op het niveau van de collectie, de voorwerpen die in de loop der tijd zijn samengebracht als 'de historische collectie van de stad Rotterdam', is er ook een verschil tussen een historisch museum en een stadsmuseum. Een historisch museum verzamelt vooral belangrijke voorwerpen uit het verleden. Dat zijn vaak mooie, waardevolle voorwerpen: kunstwerken, zilveren objecten, mooie kleding, prachtige meubels, kortom spullen die de moeite waard waren om van de ene generatie door te geven aan de volgende. Dergelijke voorwerpen horen in sterke mate bij de hoogste sociale

klassen. De museumcollectie bevat niet de materiële cultuur van een hele stad, maar van alleen een bovenlaag uit die stad. De voorwerpen van een betrekkelijke kleine elite, de gegoede burgerij, het 'patriciaat', zijn oververtegenwoordigd in de museumcollectie. De collectie geeft aldus een vertekend beeld van de geschiedenis van de stad. Het zal duidelijk zijn dat het tijd, veel tijd kost om een museale collectie inhoudelijk te veranderen. Museumcollecties worden in de loop van decennia en eeuwen gevormd en veranderen maar heel geleidelijk van kleur.

Tegelijkertijd kan de verandering van historisch museum naar stadsmuseum ook opgevat worden als de resultante van onvermijdelijke ontwikkelingen: ieder museum interpreteert de geschiedenis en de collectie vanuit het heden. Iedere blik op het verleden (of eventueel de toekomst) wordt bepaald door de kennis, belangen, attitudes, normen en waarden van dit moment. Het stadsmuseum van nu is net als het historisch museum van vroeger een kind van zijn tijd. Veranderingen in de wijze waarop de collectie wordt opgebouwd zijn onvermijdelijk. De stad is veranderd en het museum moet meeveranderen. Het op kunst- en cultuurhistorie gerichte museum van vroeger is versleten, het gaat niet langer mee, het spoort niet langer met de belangen en interesses van de stadsbewoners van dit moment. Hier wordt overigens niet gesuggereerd, dat voor de stedelijke elite geen plaats meer is in het museum nieuwe stijl. Juist een stad, die in het kader van een evenwichtige ontwikkeling probeert een nieuwe stedelijke elite te ontwikkelen, zal ook aan de belangen en verlangens van deze groep aandacht moeten schenken. Maar ook dat vertaalt zich niet meer in vitrines met 17^e eeuws zilver. Ook deze groep behoeft niet meer naar het museum gelokt te worden met 'glamour erfgoed'.

Voor wie is het stadsmuseum eigenlijk bedoeld? Gelet op het uitgangspunt van een stadsmuseum, dat het verleden bevraagt vanuit het heden, vormen in eerste instantie de huidige bewoners van de stad de doelgroep van het museum. Verder richt het zich op iedereen die zich kennisgericht of emotioneel met de stad verbonden voelt. Oud-bewoners bijvoorbeeld, en mensen die de dynamische processen van de stad willen begrijpen. Een stadsmuseum is dus geen toeristentrekker. Toeristen komen juist voor de hoogtepunten, het spektakel van de superbe voorwerpen. Die komen in een stadsmuseum bepaald minder aan de orde. Daar komt nog bij dat, in het specifieke geval van het Historisch Museum Rotterdam, de collectie weinig nationale en internationale hoogtepunten kent. Het Historisch Museum Rotterdam kan wat de samenstelling van zijn collectie betreft niet concurreren met veel andere kunst- en cultuurhistorische musea in Nederland. Met name de 17^e en de 18^e eeuw is elders in Rotterdam, in de Randstad en in de rest van Nederland veel beter te zien.

Wel kan een nieuw gebouw een iconische betekenis krijgen. Indien een museum wordt gevestigd in een qua architectuur spectaculair gebouw kan de accommodatie zelf een stevige aantrekkingskracht hebben. Ook een bijzondere en vooral spannende manier om de verhalen te vertellen kan aantrekkingskracht hebben buiten de stadsgrenzen. Sommige onderdelen van de collectie zouden een internationale doelgroep kunnen aanspreken: de migratiegeschiedenis van Rotterdam, ons industrieel erfgoed.

Het belang van een stadsmuseum

Hoe belangrijk is het dat het Historisch Museum Rotterdam zich omvormt van historisch museum tot stadsmuseum? Daar zijn een paar goede, zo niet dwingende argumenten voor, meent de Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur.

- a De samenstelling van de Rotterdamse bevolking is dermate veranderd en die verandering dermate blijvend, dat het traditionele historisch museum versleten is geraakt. Het verhaal van de patriciërs cultuur, grotendeels daterend uit de 17^e en de 18^e eeuw, is aan steeds groter wordende delen van de bevolking niet meer uit te leggen. De afstand tussen het verhaal dat de collectie vertelt en de leefwereld van de huidige bewoners is bijna niet meer te overbruggen. Die bewoners stemmen met hun voeten: ze blijven weg uit het museum. Een stadsmuseum maakt in zo'n geval een tentoonstelling als Roffa 5413 waar de straatcultuur van Zuid centraal staat. Of over de geschiedenis van het CHIO, om maar eens aan een andere doelgroep te denken. Zo ontstaat er weer een zinvolle en wederkerige band tussen museum en publiek.
- b Rotterdam heet een arbeidersstad te zijn, een stad van opgestroopte mouwen. Als dat waar is, waarom zien we dat dan niet terug in een museum dat de geschiedenis van die stad vertelt? Het Historisch Museum Rotterdam heeft in de collectie betrekkelijk weinig over de 19^e en 20^e eeuw, over het wonen en werken in die tijd. Toch liggen daar de wortels, de vormen en de praktijken van wat we nu nog om ons heen zien. Het is hoog tijd dat het museum die voorwerpen gaat verzamelen en presenteren die betekenisvol zijn voor het verhaal van de stad die we nu nog op veel plekken om ons heen zien: de 19^e eeuwse arbeiderswijken, de industrie van de haven, de wederopbouw wijken, de stadsvernieuwing van de jaren '70 en '80.
- c De leefwereld van de burger is versplinterd geraakt, gedifferentieerd, uiteengevallen in onderdelen en de musea hebben daaraan bijgedragen. Ook musea hebben zich de afgelopen eeuw gespecialiseerd en teruggetrokken op een relatief klein terrein, zich opgedeeld in deelcollecties met conservatoren die alleen nog specialistenkennis (mode, keramiek, fotografie) bezitten. Het is tijd voor een beweging terug, voor een zekere mate van integratie. Het is tijd voor een instelling die meer naar de samenhang kijkt, die probeert de eenheid die de stad ook is te duiden. We praten over 'de identiteit' of 'het imago' van Rotterdam, we proberen van Rotterdam een sterk merk te maken. Een stadsmuseum laat zien wat we daarmee bedoelen, hoe die identiteit en dat imago tot stand komen, draagt daar zelf ook aan bij door de selectie en betekenisgeving van de voorwerpen die het tot de collectie toelaat.
- d Een stadsmuseum legt verbanden vanuit het heden, vanuit de actuele situatie van de burger, geeft duiding aan wat nu vragen oproept door te laten zien hoe iets is ontstaan, hoe het is gegroeid, door wie of welke invloeden de stand van zaken veranderd is. Een stadsmuseum ondersteunt de mogelijkheden van de burger om zich te informeren, om kennis te verwerven, om uiteindelijk te kunnen deelnemen aan processen van besluitvorming. Een stadsmuseum is een instrument in het kader van participatiebeleid, zonder overigens afhankelijk te worden van een zittend stadsbestuur.
- e Een stadsmuseum onderscheidt zich duidelijk van kunst- en cultuurhistorische musea. Het vergroot inhoudelijk het aanbod van musea in Rotterdam. Het vermijdt dubbelingen en overlap. Het laat de zorg voor het superieure voorwerp over aan daartoe gespecialiseerde musea.

De gebouwen

De band tussen de historische collectie van de gemeente Rotterdam en het Schielandshuis is al oud. In 1868 werd de historische collectie van de gemeente ondergebracht in het Schielandshuis, in de zgn.

'Antiquiteitenkamer' op de eerste verdieping. In het zelfde pand ontwikkelde zich ook het Gemeentearchief totdat dit in 1900 naar een gebouw aan de Mathenesserlaan verhuisde. Ook Museum Boijmans

ontwikkelde zich in het Schielandshuis, totdat dit in 1936 nieuwbouw betrok op het Land van Hoboken. Het Museum van Oudheden, inmiddels omgedoopt tot Historisch Museum, werd in 1950 organisatorisch losgekoppeld van Museum Boijmans. Het Schielandshuis is dus de bakermat van drie belangrijke Rotterdamse collecties, die van het Gemeente-archief Rotterdam, van Boijmans Van Beuningen en van het Historisch Museum Rotterdam.

In 1975 werd het Schielandshuis gesloten om te worden gerestaureerd, nadat het Historisch Museum inmiddels drie locaties in Delfshaven had betrokken: het Zakkendragershuisje in 1965, het voormalig Raadhuis in 1967 (waarin de collectie Atlas van Stolk werd ondergebracht) en De Dubbelde Palmboom twee 17^e eeuwse pakhuizen in 1975.

In de tweede helft van de jaren '70 vond een discussie plaats over de vraag of het Schielandshuis wel een geschikt gebouw zou zijn voor een stadshistorisch museum. In de beide rapporten Museumplan deel 1 en 2 (respectievelijk september 1977 en juni 1978) zijn daarvan sporen terug te vinden. Deze rapporten zijn de neerslag van een ongemeen felle discussie over de toekomst van het museumbestel in Rotterdam die in die jaren werd gevoerd. De Stuurgroep Museumbeleid adviseerde uiteindelijk positief over de vestiging van het museum in het te restaureren Schielandshuis. De toenmalige directeur van het museum liet niet na er op te wijzen dat het Schielandshuis het enige nog resterende 17^e eeuwse pand in het centrum van de stad was en dat het gebouw zelf gezien moest worden als het 'topstuk van de historische collectie'. Wat was er nu vanzelfsprekender dan het vestigen van de historische collectie van de stad in het eigen architectonisch hoogtepunt?

In 1986 ging het Historisch Museum dan ook open in het gerestaureerde Schielandshuis. In de loop van de tijd zijn het Zakkendragershuisje en het voormalig Raadhuis van Delfshaven afgestoten. Het museum is nog steeds in De Dubbelde Palmboom gevestigd. Deze 'dependance' van het museum staat vooral in het teken van ambacht en techniek en er zijn veel op jeugdige bezoekers gerichte speciale tentoonstellingen en activiteiten. Sinds een paar jaar herbergt het pand ook een serie goede overzichtstentoonstellingen van Rotterdamse fotografen. Zeer recent begon het Historisch Museum Rotterdam samen met het Centrum Beeldende Kunst en Kosmopolis Rotterdam tentoonstellingen te maken in 't Gemaal aan het Afrikaanderplein.

Bruikbaarheid van het Schielandshuis

Bezien we de tentoonstellingen die vanaf de heropening in 1986 in het Schielandshuis plaatsvonden, dan vallen naar de mening van de Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur de sterke en de zwakke kanten van dit gebouw duidelijk op. Het Schielandshuis is door zijn sterke 17^e eeuwse ambiance geschikt voor kunsthistorische en cultuurhistorische tentoonstellingen. Schilderijen, toegepaste kunst, design, speelgoed, maar ook kleding, mode (zelfs de actuele modetrends) zijn er goed te presenteren en krijgen, zo lijkt het wel, een extra stimulans door de fraaie historische interieurs. Het karakter van het gebouw als 'topstuk van de historische collectie' lijkt weldadig te zijn voor andere topstukken, voor voorwerpen die esthetisch, die 'mooi' gepresenteerd moeten worden. Een tentoonstelling als 'Bloedmooi', waarin voorwerpen uit de collectie gepresenteerd werden die gebaseerd of geïnspireerd waren op dierlijk materiaal, paste goed in de zalen op de eerste verdieping. Ook de tentoonstelling 'Bridges to Fashion' met actuele Turkse en Nederlandse mode kon (met enige moeite) nog wel in

dit circuit gepresenteerd worden. Het speciale design van de tentoonstelling in het Jongerenjaar 2009 paste er ook nog in, door de nadruk op esthetiek en vormgeving. Maar de relatief kleine zalen, de vaste inrichting van de stijlkamers en het dwingende circuit van de zalen werken belemmerend op andersoortige tentoonstellingen.

Verhalen over de sociale, ruimtelijke, economische en politieke ontwikkelingen in de stad zijn moeilijk te vertellen in het Schielandshuis. Alleen de monumentale zolderverdieping biedt wat meer mogelijkheden dan de kleine zalen beneden. Toch is ook deze ruimte te dwingend, te beperkend en niet flexibel. Dat is aan de inrichting van de tentoonstellingen te merken. De recente tentoonstellingen over Feijenoord 100 jaar en over Now & Wow pasten zichtbaar met moeite op deze zolderverdieping. Er was geprobeerd met wat decors iets van de voetbalsfeer en van de speciale nachtclubsfeer van Now & Wow na te bouwen. Maar in die omgeving kwam dit niet tot z'n recht.

De Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur meent dat voor tentoonstellingen waarbij niet het fraaie esthetische voorwerp, maar de sociale, economische en ruimtelijke ontwikkelingen van Rotterdam centraal staan, een heel ander type tentoonstellingszaal nodig is: groot, hoog, flexibel, neutraal van karakter. Niet monumentaal dwingend, niet te sjiek, wel een plek waar met audio-visuele middelen goed gewerkt kan worden, waar het publiek kan rondlopen in ruime decors die de noodzakelijke sfeer op roepen. Rotterdam heeft dit type zalen wel. Nog steeds onovertroffen is de Bodonzaal van 1972 in Boijmans Van Beuningen, waarin tentoonstellingsmakers oneindig kunnen blijven variëren. Ook sterk zijn de zalen van de Kunsthal en de benedenzaal van het Nederlands Architectuurinstituut. In bepaalde opzichten is een hal van Ahoy voor het nieuwe stadsmuseum geschikter dan het huidige Schielandshuis. Willen we het dominante accent op de 'patricierscultuur', de topstukken van de collectie kunnen verlaten, dan moeten we ook het Schielandshuis kunnen verlaten.

Collectie en canon

Nergens in Rotterdam wordt met museale middelen het hele verhaal over ontstaan en ontwikkeling van de stad verteld. Nergens zien we in de vroege Middeleeuwen de eerste bewoning op de zandplaten ontstaan, nergens het kerkje van Hillegersberg gebouwd worden, nergens de dam in de Rotte in maquettevorm toegelicht. In het huidige Schielandshuis wordt alleen het verhaal verteld over de periode 1870-1970 en terecht, dat is ook een essentiële periode in het bestaan van de stad. Maar ook hier moet een complex verhaal worden verteld in te kleine ruimten en door de gekozen vorm (computergestuurd met licht en geluid) wordt de bezoeker gedwongen dat verhaal in 30 minuten te verteren. Dan krijgt een belangrijke periode als de Tweede Wereldoorlog slechts een paar minuten tijd toegewezen, terwijl de indringende foto's die dan getoond worden eigenlijk een langer moment van contemplatie vragen.

Ergens in de stad, in een nieuw te bouwen stadsmuseum, zou het verhaal van de Middeleeuwen tot nu verteld moeten worden. Dat zou de ruggengraat of kapstok moeten zijn van een stadsmuseum. Een ruggengraat of kapstok die op zijn beurt weer de drager is van nieuwe actuele verhalen. Als BOOR iets interessants heeft opgegraven ter hoogte van Rotta Nova zou het direct in het stadsmuseum getoond kunnen worden. Als het oude Postverdeelcentrum aan de Delftsestraat is gerestaureerd kan in het stadsmuseum verslag worden gedaan van geschiedenis en restauratie van dit opvallende gebouw, van het

verleden van de postbezorging in Rotterdam of van de toekomst als bedrijfsverzamelgebouw van de creatieve industrie. Als een derde stadsbrug moet worden gepland kan daar verhaald worden over de mobiliteitsgroei in de stad en de geschiedenis van de oeververbindingen. Daar kan alles wat er nu gebeurt van een historische context worden voorzien, daar kan het verleden worden geïnjecteerd met de energie van het heden.

De Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur spreekt zich dus uit voor een canon, een overzicht van de geschiedenis van de stad waarvan de chronologie houvast geeft om de actualiteit te tonen. De Raad meent, dat een zekere ordening nodig is. Een museum is geen kunsthall die, in een vaak nogal willekeurige volgorde, een groot aantal uiteenlopende losse verhalen vertelt. Ergens in het museum dient een basis, een chronologie te zijn die als ruggengraat kan dienen, als structuur waaraan de verschillende verhalen kunnen worden opgehangen. Ook die structuur moet flexibel zijn, maar met mate, om voldoende houvast te bieden aan opeenvolgende generaties Rotterdammers. In die basisopstelling zijn ook hoogtepunten uit de geschiedenis en hoogtepunten uit de collectie op hun plaats, zonder te overheersen.

Erfgoedbreed

In de vorige paragraaf worden voorbeelden genoemd van andere erfgoedinstellingen die een inbreng kunnen hebben bij de presentaties van het stadsmuseum. Dit aandachtspunt kan worden verbreed. Het concept stadsmuseum is ontwikkeld binnen het Historisch Museum Rotterdam. Er is, zeker ook door de vertrouwelijkheid waar het gemeentebestuur om heeft verzocht, nog weinig gesproken over de samenwerking met andere erfgoedinstellingen in de stad. Toch zal het stadsmuseum breed gedragen moeten worden en een veelheid aan verhalen moeten kunnen vertellen, ook verhalen die gerelateerd zijn aan het archiefwezen, de archeologie, de monumentenzorg, de particuliere historische verenigingen, de wijk- en dorpsmusea en dergelijke. De Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur adviseert de gemeente het Historisch Museum Rotterdam uit te nodigen om samen met deze potentiële partners het idee stadsmuseum verder uit te werken, waardoor dit straks erfgoedbreed gedragen wordt.

Het stadsmuseum en de wijken

Voor het stadsmuseum is een ander gebouw nodig dan het huidige Schielandshuis en De Dubbelde Palmboom. Maar er is ook een andere organisatie nodig, die een ander soort kennis verzamelt. Niet langer staat de materiële en semantische kennis van het voorwerp centraal, maar de stad zelf. Medewerkers van het Historisch Museum Rotterdam noemen zich straks bij voorkeur 'urbane antropologen'. De medewerkers van het museum ondervragen de huidige bewoners van de stad en proberen de verhalen en de materiële cultuur van die bewoners vast te leggen. Later moeten die bewoners hun leven van nu in het museum kunnen reconstrueren en duiden. Dat vastleggen en verzamelen doet het museum nu al door veel naar buiten te gaan, door wijk en buurt in te duiken. Alleen zo kan die nieuwe kennis verzameld worden.

Momenteel experimenteert het Historisch Museum Rotterdam met drie methoden van wijkgericht werken; langzamerhand vormt zich een synthese. Wijkgericht werken is geen incident, het is een blijvende, permanente activiteit voor een stadsmuseum. Het zelfde geldt voor educatieve activiteiten. Deze dienen geheel en al op te gaan, geïntegreerd te zijn in het museale werk. Als het heden bepalend is voor het museale werk, dan moet dat heden ook in al zijn complexiteit het museum binnen worden gebracht,

dan moet het leven van alledag uit de scholen, de wijken, de 'community' het museum instromen. In de organisatie en in de financiering moet daar dus ook blijvende zorg aan worden besteed.

Een vraag die daarbij wat de Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur betreft nadrukkelijk aan de orde is, gaat over de mate waarin het museum als organisatie verantwoordelijkheid wil dragen voor de groepen waarmee het werkt, of beter gezegd, de groepen die het zelf tot stand brengt. De huidige museumstaf is al actief in de wijken. Er wordt letterlijk bij bewoners aangebeld. Het museum creëert groepen om zich heen, bijvoorbeeld in het Roffaproject. Het museum bouwt als het ware 'communities' op. Dat is mooi, maar het geeft ook verantwoordelijkheid. Wat doet het museum als zijn onderzoeksvragen zijn beantwoord, als het zijn nieuwsgierigheid heeft bevredigd? Hard weglopen, op naar de volgende doelgroep?

Neen, zegt de museumdirectie nu, bewoners zijn meer dan alleen onderzoeksmateriaal voor de 'urbane antropologen' die wij graag willen zijn. Wij nemen de bewoners serieus, wij willen ze zelf onderzoeker laten zijn. Het gaat er niet alleen om wat wij, maar ook wat zij erfgoed vinden. Als wij een fraai versierde spijkerbroek in de collectie opnemen zijn wij niet de deskundige inzake die broek, dat is de drager ervan. Het perspectief van de doelgroep is wat wij nadrukkelijk in ons werk mee moeten nemen. Alleen binnen de sociaal-economische en sociaal-culturele context van de burgers krijgt het voorwerp betekenis. De erfgoeddefinitie die het museum hanteert is dus wederkerig: van museum naar burger en van burger naar museum. Dit brengt een speciale verantwoordelijkheid van het museum met zich mee zorgvuldig om te gaan met de groepen die in en door het museale werk worden gevormd. Naar de mening van de Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur is dit, meer nog dan het verhaal over het gebouw, het wezenlijk nieuwe aan de benadering van het Historisch Museum Rotterdam: het impliceert een essentieel andere relatie tussen het museum als erfgoedinstituut en de bewoners van de stad.

Fysiek of virtueel of beide?

We spreken hiervoor hardnekkig over gebouwen, maar waarom eigenlijk? Kan het museum niet veel meer of uitsluitend in virtuele zin worden bekeken? Als interactiviteit, of om het eens modern uit te drukken, co-creatie het wezenlijk nieuwe van het stadsmuseum is, dan is het vanzelfsprekend dat het virtuele museum vele malen omvangrijker zal zijn dan het fysieke. Want daar liggen de mogelijkheden tot uitwisseling tussen de verschillende digitale stadscollecties (zoals Gemeentearchief), particuliere verzamelingen (zoals genealogische) en actuele geschiedschrijving, meningsvorming en debat voor het oprapen.

De vraag is dan zelfs of we, met de huidige en toekomstige technische mogelijkheden, wel een fysiek 'museum' nodig hebben. Is het niet veel spannender om een virtuele wereld te scheppen waarin alles vervat is van wat wij nu en in de toekomst van belang vinden in het verhaal van Rotterdam? Waar plaats is voor wetenschappelijk debat, maar ook voor de inbreng van burgers? Waar alle Rotterdammers hun eigen verhaal kunnen vertellen, hun eigen optiek aan de geschiedenis toe kunnen voegen? Zo'n virtueel museum beschikt over prachtig materiaal voor het onderwijs (inmiddels uitgerust met smart boards), maar biedt ook talloze aanknopingspunten met de fysieke werkelijkheid van belangwekkende plekken, monumenten en collecties. In deze constructie vormen de bestaande musea samen het stadsmuseum; zij vinden in de virtuele wereld hun gemeenschappelijke kern. Die voortdurend wordt uitgebreid, aangepast,

geactualiseerd, geïnterpreteerd, herordend, becommentarieerd en ontsloten. Het verhaal van Rotterdam als een never ending story, een open source voor een ieder die eraan wil bijdragen. 'Rotterdam is vele verhalen' of ook wel 'Rotterdam als stad zonder eigenschappen' waarop iedereen zijn eigen historische ervaring kan projecteren.

Dit mooie, wellicht wat utopische vergezicht doet de vraag rijzen naar het verband tussen een museum als fysieke plek en als bundeling van kennis in het virtuele domein. De Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur meent, dat een stadsmuseum niet alleen een virtueel museum kan zijn. Virtueel kunnen vele bronnen ontsloten worden, maar er ontbreekt iets wezenlijks in de virtuele wereld: de belevingscomponent, de fysieke aanwezigheid van het historische voorwerp zelf. De beleving van het authentieke voorwerp is door geen enkele virtuele ervaring te vervangen of te simuleren. Het enkele feit, dat een voorwerp 'echt' is geeft een sterke meerwaarde aan dat voorwerp. Die ervaring van authenticiteit is onmisbaar. Daarnaast is er het sociale effect: museumbezoek is ook van belang omdat het mensen in staat stelt een ervaring te delen. Vergelijk het met film: ondanks de vele films op televisie en films op dvd voor thuisgebruik blijven mensen behoefte houden aan het samen beleven van een film. Des te sterker is het sociale effect van het contact met het authentieke voorwerp. Bedenk ook: museumbezoek is vaak onderdeel van een patroon van vrijetijdsbesteding. Naast het museumbezoek wordt er gewinkeld, gegeten en gedronken. Deze sociale, economische en culturele effecten van een werkelijk bestaand, fysiek museum overtreffen het belang van een virtueel museum.

Het verhaal van de stad is meer dan kennis op een beeldscherm, het gaat ook om de fysieke beleving van de stad en zijn geschiedenis door deze tastbaar, voelbaar te maken in tentoonstellingen en excursies. En naast een stadsmuseum als gebouw in het centrum zouden er wijkgebonden, tijdelijke satellieten kunnen ontstaan waarin deelonderwerpen worden belicht en deelverhalen worden verteld: niet in aparte gebouwen, dependances van het museum, maar in bestaande gebouwen als bibliotheekfilialen, lokale cultuurcentra, multifunctionele accommodaties, jongerencentra, verzorgingshuizen (denk aan de zgn. herinneringsmusea van Humanitas) en, waarom niet, het café op de hoek.

Het OorlogsVerzetsMuseum

De verhuizing van Katendrecht naar de Coolhaven heeft het OorlogsVerzetsMuseum goed gedaan. Er is een flinke groei in het bezoek waar te nemen, het museum heeft met regelmaat nieuwe tentoonstellingen, de educatieve activiteiten ontwikkelen zich voorspoedig. De verhuizing in combinatie met de organisatorische steun van het Historisch Museum Rotterdam heeft geleid tot een aantrekkelijk museum dat een eigen verhaal vertelt. Dit museum zal straks ingeschoven moeten worden in het nieuwe stadsmuseum. Het is nu al te voorspellen dat hoe langer het duurt voordat het stadsmuseum klaar is, hoe moeilijker het zal zijn om tot deze integratie te komen. Het OorlogsVerzetsMuseum zal nooit één-op-één ingeschoven kunnen worden in de vaste collectie van een stadsmuseum. Hoe omvangrijk de Tweede Wereldoorlog als periode ook getoond gaat worden in die vaste collectie, het zal nooit zo uitgebreid kunnen zijn als nu aan de Coolhaven. Er moeten straks dus keuzes worden gemaakt; hoe beter het de komende jaren met het OorlogsVerzetsMuseum als min of meer zelfstandig museum gaat, des te pijnlijker worden die keuzes. De Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur heeft op dit punt geen afgeronde mening, maar bepleit alleen al vanuit deze optiek een snelle besluitvorming over het nieuwe stadsmuseum.

De Atlas van Stolk

Ook wat de toekomst van deze collectie betreft heeft de Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur nog geen afgerond standpunt. Hij constateert, dat de Atlas van Stolk binnen de muren van het Schielandshuis goed functioneert. Voor een zelfstandig bestaan buiten een museumgebouw is de Atlas niet erg geschikt. De verzameling trekt uit zichzelf te weinig bezoekers om een verantwoorde exploitatie als zelfstandige voorziening mogelijk te maken. Het belang van de collectie is eerder die van een beeldbank, een grote achtergrondverzameling beeldmateriaal over de vaderlandse geschiedenis, voor wetenschappelijk onderzoek, uitgeverijen en dergelijke. De Atlas van Stolk is wel de enige Nederlandse atlas die nog wordt bijgehouden, waarvoor tot op de dag van vandaag actief en gericht wordt verzameld. De Atlas is ook nauw verbonden met de Rotterdamse geschiedenis in de persoon van de verzamelaar Van Stolk. Redenen voor de Raad om te bepleiten op dit moment wel ruimte voor de Atlas in het programma van eisen voor de nieuwbouw te reserveren.

Conclusie

De Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur acht het van groot belang dat het proces waarbij het Historisch Museum zich ontwikkelt tot een stadsmuseum nu actief in gang wordt gezet. Dit proces speelt zich op verschillende niveaus af: een andere invulling van de collectie en het verzamel- en ontzamelbeleid; een aanpassing van de in de museumstaf aanwezige kennis; een nieuw gebouw in plaats van het Schielandshuis, De Dubbelde Palmboom en het OorlogsVerzetsMuseum; een erfgoedbrede aanpak samen met andere instellingen; een nieuwe relatie met het publiek in de wijken; een verdergaande vorm van virtuele ontsluiting van de collectie. Het is nu het moment voor een krachtig besluit van het nieuwe gemeentebestuur van Rotterdam om dit proces op gang te brengen.